

Noored pered siin- ja sealpool Soome lahte

AILI KELAM

Nii Soome kui Eesti on viimastel aastatel, kumbki omal kombel, läbinud sotsiaalsete ja majanduslike kataklüsmide ahela. Mismoodi on sotsioloogi pilguga selle perioodi läbi elanud noored pered Eesti ja Soome vabariigis?

Kui vanad?

1985 olid Eesti noored abiellunud põhjanaabritest keskmiselt nooremad. Sel perioodil oli kujunenud (kujundatud) üldine hoiak, et abielluda tulebki noorelt. Palju oli üliõpilasabielusid. 1993. aastaks oli olukord Eestis muutunud: enam nii noorelt ei abiellutud. Eestlased on end varasemaga võrreldes asunud eneseteostamise ja abieluõnne nimel rohkem ette valmistama. Noored on hakanud rohkem väärtustama hariduse omandamist (hoolimata Eesti Vabariigi "sotsialistlikust" hoiakust ses suhtes) ja materiaalselt baasi, nendega kaasnevat sotsiaalset küpsust. Soome abiellujate vanus aastail 1985-1990 eriti ei muutunud.

Üks, kaks või enam

Üks näitaja, mille poolest Tallinna ja Helsingi noored pered üksteisest 1985. aastal erinesid, oli laste arv: Helsingis oli enam lastetuid, kolme- ja enama-lapselisi peresid, Tallinnas (ka Eestis tervikuna) aga ühelapselisi (59%). Kui võtta aluseks keskmine, siis oli lapsi rohkem Soome noortes peredes. Esimene laps omakorda sündis reeglina varem Eesti peres.

1990. aastateks oli noore pere "nägu" muutunud mõlemal maal. Helsingis oli kasvanud lastetute perede arv. Eestis aga oli vähenenud nende perede arv, kus vaid üks laps, ning rohkem oli peresid, kus lapsi kaks või kolm. Siin etendas kahtlemata oma osa rahvusliku eneseteadvuse tõus ja laulev revolutsioon, mille üheks tulemuseks oli sündivuse äkktõus aastatel 1988-1990. Juba 1990 asendus plahvatuslik tõus järsu langusega. Kahjuks toimis veel kiiremini teine, demograafilises mõttes negatiivne protsess — suremuse tõus. Tulemuseks — negatiivne iive, 1991. aastal -0,3. 1994. aastaks oli loomulik juurdekasv langenud juba

-5,3le. Sedapuhku olid laulud lauldud, saabunud argipäev ning tuli hakata püksirihma pingutama. Muidugi oli nähtusel teisigi põhjusi, mille selgitamine ei mahu selle artikli raamidesse.

1985. aastal küsitleti Tallinnas ja Helsingis 300 abielupaari, mõlemal maal kokku 1200 meest ja naist vanuses 25-35 aastat. Kordusküsitlus viidi läbi Eestis 1993 (125 meest ja 95 naist) ja Soomes 1990 (459 meest ja 515 naist). Uurimus hõlmab murrangulist aega, mil EESTIS toimus üleminek turumajandusele, sellega kaasnevad sotsiaalsed ja majanduslikud vapustused aga peegeldusid ka ühiskonna minimudelil — perekonnas. SOOMEGI sattus pärast Vene sotsialismiimpeeriumi kokkuvõrsemist majandusraskustesse. N. Liidu odava tooraine ja vähenõudliku ning täitmatu turu ärakukkumisega pidi Soome täielikult orienteeruma Lääne turule, majanduse areng pidurdus ja tööpuudus kasvas.

Võrreldes võrreldamatut

1985. aastal erinesid Eesti ja Soome ühiskonnad sedavõrd, et perede sissetulekut ei uuritudki. Küll aga päriti palga suurust 1990. aastatel. Võrreldes ehk võrreldamatut — palkade suhet valuutakoefitsientide abil — näeme tohutut erinevust

Kõrgharidusega noor eesti abielumees saab 27 korda vähem palka kui tema soomlasest "saatusekaaslane".

Eesti ja Soome elatustasemes. Eesti noorte abieluliste palgad on keskmiselt 22 korda madalamad. Erinevused soo ja hariduse

lõikes on veel suuremad. Soomes, kus haridust väärtustatakse, on kõrgharidusega töötajate palgad meie sama astme meeste palgast 27 korda kõrgemad. Vaatamata sellele, et 1995. aastal tõusis Eesti keskmine palk 2300 kroonini, on vahe Soomega vähenenud minimaalselt, sest Soomeski on majanduslik madalseis ületatud.

Tervena elatud elu

25-35aastaselt ei tohiks olla põhjust tervisest rääkimiseks, kuid elu ja uurimistulemused veenavad vastupidises. Eestil tuleb läbi käia pikk tee, et realiseerida arusaam tervisest selle tänapäevases tähenduses. Mõistetakse ju maailmas tervise all eelkõige füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisundit tervikuna. Eesmärgiks on profülaktika; mitte lihtsalt pikem keskmine eluiga, vaid just võimalikult pikk tervena elatud elu.

Vaevalt pooled 25-35aastastest eestlastest on rahul oma tervisega!

Küsisime kahte asja: kas põete kroonilist haigust ja milliseks hindate oma tervislikku seisundit? Kõrvutades Eesti ja Soome tulemusi, torkab silma eesti naiste tunduvalt halvem tervis. 1993 pödes 29% meie naistest mõnd kroonilist haigust, soomlannadest 1990 vaid 15%. Meestest pödes kroonilisi haigusi 18%.

Ankeetides antud hinnangud kinnitavad, et Eesti noorte abielunaiste tervis on kehvem kui meestel ning 1985. aastaga võrreldes on see veelgi halvemaks läinud. Nii langes 1993. aastaks tervisega rahulolijate eestlannade osa 44 protsendilt 39le, meestel hoopis kõrgemalt näitajalt, 60 protsendilt 52le. Samas kasvas mitterahulolijate naiste osakaal 3 protsendilt 14le, meeste oma 3 protsendilt 6le. Ülejäänud, 40-50% eestlasi, olid oma tervisega enam-vähem rahul.

Kas pere on tähtis?

Perekonna ja töö, kahe lahutamatu elukülje valuut ühendamine oli probleem sotsiaalmiajal ja on seda ka praegu. Kuidas siis hinnatakse peret? Näpuotsatäis eesti mehi

(3%) pidas perekonda mittetähtsaks. Seda arvamust ei jaganud ükski eestlanna ega soomlanna, ka mitte ükski soome mees.

Väga tähtsaks pidas perekonda 82% eesti ja 87% soome mehi ning 87% eesti ja 95% soome naisi. Arusaadavalt väärtustavad naised perekonda väga kõrgelt. Töö tähtsus on aga kaheksa aastaga mõnevõrra langenud: väga tähtsaks pidas tööd viiendik Eesti naised ja mehi, tähtsaks 49% mehi ja 62% naisi. Soomes oli tööd väga tähtsaks pidavaid mehi 58% ja naisi 46%, seega rohkem kui Eestis. Ilmselt peegeldavad need arvud eestlaste vastureaktsiooni stagnaalsele töö ülistamisele.

Kolm protsenti eesti mehi leiab, et perekond pole nende jaoks tähtis. Seda arvamust ei jaganud ükski eestlanna ega soomlanna, aga samuti mitte ükski küsitletud noor soome abielumees.

Mis aga juhtub, kui kaalukausile asetame korraga pere ja kutsetöö? Eestis pidas neid võrdselt tähtsaks ligi kolmandik mehi ja naisi, ning vaatamata raskustele püüavad nad mõlemaga toime tulla. Soomes oli selle hoiakuga mehi 53% ja naisi 44%. Perekonda esmatähtsaks pidavaid mehi oli Eestis 17% ja naisi 28%, nende hinnangul jääb töö mõnikord tagaplaanile. Soomes väärtustas peret kõrgemalt kui tööd 34% mehi ja 28% naisi. Eesti küsimustikus polnud Soome omas seisnud lootusetut hinnangut: kumbki neist pole tähtis. Sellise ellusuhtumisega soomlasi siiski ka oli: mehi 8% ja naisi 3%.

See, et Eestis on tööd väärtustavaid ning töö ja pereeluga toimetulevaid perekonnainimesi rohkem kui Soomes, üllatas. Võib-olla on meid parkinud karm sotsialistlik kool, nii et suudame uuteski tingimustes kutsetöö ja pereelu ühendamispingeid trotsida?

Kes teeb "naistetöid"?

1985. aasta küsitlus peegeldas nõukogude "võrdõigussõnaku" propagandale vaatamata tolle võrdsuse pseudo-olemust Eestis. Soome meeste ja naiste rollihoiakud olid palju tolerantsemad kui hõimukaaslastel. Näiteks väide, et mees peaks kindlustama pere sissetuleku, naine aga olema kodus, ei leidnud soomlaste poolehoidu (jaatavalt vastas 2%). Seevastu 12% eesti mehi ja 5% naisi arvas just nii. Veel enam lahkesid arvamused selles, et naine peaks tegema

naistetöid ja mees meestetöid. Nii mõtles 24% meie meestest ja 13% naistest, aga üksnes 4% soome meestest ja mitte ükski soomlanna. Kodutööde jaotamist põhimõtetel peres, kus naine ja mees tööl käivad, peavad kodutööd võrdselt jagatud olema, pooldas eestlannadest 43% ja meestest 27%. Soomlannadest arvas samamoodi 39% ja meestest 36%.

1990. aastatel olid soomlaste soorollide hoiakud sammu võrra liikunud võrdsustamise suunas, Eesti noores demokraatlikus ühiskonnas aga vastassuunas. Kümme-konna aastaga erinevused meeste ja naiste tehtavates kodutöödes suurenesid: võrdsema jaotamise asemel on need jäänud veel enam naistele. Soomes, nagu ka Eestis, valmistavad toitu, pesevad pesu, koristavad, käivad poes naised meestest enam. Kuid koos tehtud kodutööde hulk Soomes, eriti 1990. aastatel, on suurem kui meil.

Põhjusi kodutööde sellisel jaotamisel on mitu. Üks on meeste ja naiste rollihoiakute erinevus mõlemal maal. Lisaks hoiakute jätkuv lahkumine Eestis. Teiseks, noored emad Eestis, kasutades nüüd pikemat lapsehoolduspuhkust, on kauem kodus. Nad saavad enam pühendada kodule, lastekasvatusele ning peavad loomulikuks, et peab tegema kodutöid üksi. Seda enam, et tihti töötavad noored isad topeltkoormusega, teenimaks perle ülalpidamist.

Nii Soomes kui Eestis pesevad pesu, teevad süüa, käivad poes ja koristavad ikkagi enamasti naised. Vahe on selles, et soome mees teeb kas päris ÜKSI või KOOS naisega tunduvalt rohkem kodutöid kui eesti mees!

Meenutagem, et laulva revolutsiooni ajal levis meeste seas nostalgiline mõttelaad — naised tagasi kodukolde juurde (kollet enam pole?).

Kes ja kas on rahul?

1985. aastal olid Soome mehed ja naised pereelu emotsionaalsete suhetega ühtviisi ja keskmiselt rohkem rahul kui eestlased. Soome meestest ja naistest olid oma suhetega täiesti rahul 46%, eesti meestest 41% ja naistest 37%. Kaheksa aastaga on Eestis rahulolevate meeste arv kahanenud 33 protsendile, naiste arv aga 19le. Rahulolematuid on meeste seas 2% asemel 5%, naiste hulgas endistviisi 5%.

Tungides abielu tundevaldas veelgi

sügavamale, küsisime, kuidas abikaasad on rahul intiimsuhetega. On hämmastav, et 1985. aastal oli Eestis intiimsuhetega täiesti rahul olevaid abikaasasid rohkem kui Soomes, samas on meeste ja naiste hinnangud peaaegu ühesugused. Täiesti rahul oli eesti meestest 47%, naistest 44%, Soomes vastavalt 36% ja 38%.

Eestlased, nii naised kui mehed, on oma abieluga vähem rahul kui soomlased! Vähem ollakse rahul ka intiimsuhetega!

Intiimsuhetega ei olnud rahul 2% eesti mehi ja 4% naisi, Soomes vastavalt 9% ja 7%. Kui 1990. aastatel olid soomlaste hinnangud enam-vähem samaks jäänud, siis eestlaste, eriti naiste, hinnangud olid tunduvalt langenud: täiesti rahul oli vaid 35%, rahul ei olnud 9% küsitletutest.

Ehk on üllatuseks, et soome abieluinimesed, vaatamata suuremale rahulolule abielu üksikkülgedega, pole suhteid üldiselt hinnates sugugi heldekaelisemad. 1985. aastal langesid mõlema maa meeste hinnangud kokku: täiesti rahul 50%, rahulolematuid 1%. Naiste hinnangud on mõnevõrra madalamad ja vähem sarnased. Abieluga oli täiesti rahul 49% eestlannadest ja rahul ei olnud 4%, soomlannadest vastavalt 45% ja 3%.

Eesti noorte abielumeeste, eriti aga naiste rahulolematuse kasv emotsionaalsete ja intiimsuhetega võimendub nende hinnangus rahulolule abieluga tervikuna. Seda tõendavad arvud: 1993 oli abieluga täiesti rahul olevaid mehi 36%, rahul ei olnud 5%, naisi vastavalt 21% ja 7%. 1985. aastaga võrreldes on hinnangutes toimunud vähikäik. Põhjuste ahel on kahtlemata mitmemõõtmeline, nii ajas kui ruumis. Eesti riigi liikumine ühest ühiskonnavormist teise on põhjustanud muudatusi pere igapäevaelus, ka pannud proovile ja ümber hindama sundinud pereeluga seonduvat, eeskätt abikaasadevahelisi suhteid. Keeruline olukord on muutnud paljusid abielusid tugevamaks, teisi aga haavanud. Kõik ühiskonnanihked peegelduvad miniatuuris — perekonnas. Teisalt on meie vabas, kuid karmides tingimustes muutunud ilmselt rangemaks hinnangukriteeriumidki. □

AILI KELAM (1935) on sotsioloog, Rahvusvaheliste Suhete ja Sotsiaaluuringute Instituudi vanemteadur.